

אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין' — נתבאר בב"ק סג:

דף מב

'והפשילן לאחוריו... חייב, שלא שימר כדרך השומרים... אע"פ שצורוין — יהיו בידך' — כלומר כמו בידך, שענין תמיד עליהם, כגון צורן בסדינו התלוי לפניו (רא"ש וריטב"א. וכן פסק הרמב"ם).

ע' משנת פרה (ז,ו): מי חטאת שהולכים והם לאחוריו — פסולות, משום שנאמר 'למשמרת'. וכן שאר קדשים שנפסלין בהסח הדעת, כל שהפשילן לאחוריו ללא שמירה מטומאה, נפסלו — ע' אור שמח (קרבן פסח א,ו).

'בשלמא כולהו שלא שימר כדרך השומרים...' — הרמב"ן למד מלשון 'כולהו' שפירוש המשנה 'זנעל בפניהם שלא כראוי' — היינו בפני הכספים. והוא מקרה נוסף. שאם כפרש"י שפרש נעל בפני הקטנים [כמשמעות לשון זו בכל מקום, 'נעל בפניו / בפניהם' — בפני בעלי חיים שלא יצאו], הלא אין כאן אלא אופן אחד של שמירה ומהו 'כולהו'. (והרשב"א צדד לישב פרש"י). ומכאן יש ללמוד שאם נעל את הכסף בשידה תיבה ומגדל כראוי, כדרך השומרים שבאותו זמן — פטור. [ואף לפרש"י יש לשמוע זאת, שהרי אם נעל הבית בפני הקטנים כראוי, פטור על הכספים]. עד כאן מדברי הרמב"ן ז"ל.

'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע' — ואפילו הניחם במקום שמניח שם כספו שלו — חייב, שאם ירצה לפשוט בשלו, אין לו לפשוט בשל חברו (מרדכי בשם ראבי"ה ועוד. מלבד אם התנה עמו שישמרם כמו ששומר על כספים שלו. או"ז).

ואולם, כתבו הפוסקים שהענין משתנה לפי הדרך הנהוגה באותו מקום ובאותו זמן, ושמואל דיבר במקום שהרמאים והגנבים מצויים (עפ"י ר"י ברצלוני, מובא ברא"ש וברמב"ן). וכדוגמת מה שאמרו בסמוך ב'צריפא דאורבני', שגם אם לא הטמינם בקרקע הרי זו שמירה מגנבים, לפי שאין מצויים שם. ע' פרטי הדינים בראשונים כאן; תרומת הדשן שלג; חו"מ רצא, יט. (ובספר אילת השחר כתב להוכיח מדברי התוס' להלן מג. שאינו תלוי במנהגי הזמן. וי"ל הלא תנן '...שלא שימר כדרך השומרים').

הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב נג) כתב לחייב בזמנינו לשמור את הכספים בבנק, שהיא השמירה המעולה מכל עניני שמירות. וגם היא נותנת רווחים למפקיד וודאי דעתו ורצונו בכך. (ואפשר שדבריו אמורים רק בפקדון לזמן ארוך ובסכום ניכר, כבגדון הבא לפניו שהשליש מעות לאדם כדי שיתנו לאשתו ולבניו לאחר מותו. וראה להלן מג).

[ע' שבת קב: 'אמר ר' ירמיה: שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו' והתם בפחות מטפה, ע"ש. ואפשר דלהכי נקט עני ובפרוטות בודדות, דדוקא בזה סגי בחפירה מועטת].

— שיטת כמה מהראשונים (ערמב"ן ורא"ש ועוד) ששומר שכר חייב בכל גניבה, גם גניבה באונס, כגון שהקיף הפקדון חומה של ברזל, או טמנו בעומק רב בקרקע. רק באונס של לסטים מזויין — פטור. 'אך תמהון גדול הוא, למה לא יהא אונס אם העמיק בקרקע ק' אמות, דמאי הוה ליה תו למיעבד...?' (לשון התוס'?)

והסבר הענין, ששומר-שכר צריך להיות תמיד אצל הפקדון, שלא כשומר-חנם המניח פקדונו במקום המשתמר (ע' בראשונים כאן; חו"מ שג, ב).

ומטעם זה כתבו אחרונים (ע' מהנה אפרים — שאלה ופקדון), ששומר חנם בלבד אינו יכול לחזור בתוך הזמן, אבל שומר שכר — חוזר, כיון שהוא בעצמו משועבד להיות עם הפקדון, והרי דין 'פועל' יש לו שחוזר בחצי היום.

ונרמז החילוק בכתוב: שומר חנם כתיב וגנב מבית האיש; ונקרב בעל הבית — שכן דרך שמירתו, מניחו במקום המשתמר והולך לו. ואילו בשומר שכר כתיב ואם גנב יגנב מעמו — שכן דרך שמירתו של שומר שכר להיות בעצמו סמוך לפקדון (עפ"י משך חכמה ורש"י הירש — משפטים). נראה שיותר לו לשומר שכר להניח הפקדון במקום משומר וליילך לו, [ושאמרו 'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע' אף בשומר שכר אמרו], שלא קיבל על דעת להיות כבול בו בכל עת, אלא שאם עשה כן ונגנב — חייב בתשלומין. וכונת המפרשים היא שדרך הנהגת שומר שכר עם פקדונו להיות עמו כמה שיותר.

ז'מודי שמואל בערב שבת בין השמשות דלא אטרחהו רבנן' — פירושו, מחצות היום ואילך (מרדכי. וכדרך שאמרו על הרץ בערב שבת בין השמשות, והכוונה מחצות — ע' בהגהות אשר"י ב"ק לב).

ז'אי צורבא מרבנן הוא, סבר דלמא מיבעי ליה זוזי לאבדלתא' — רש"י פרש: המפקיד הוא צורבא מרבנן, שחרד לקיים הבדלה על היין, ושמא יוצרך למעותיו, ולכך מעכב זה את הטמנתם (וכן פרש הרמב"ם — שאלה ד, ד).

ז'הענין, שהיה היין להם ביוקר ולא היו כולן מבדילין על היין. ואפשר שהיו שומעים מאחרים ויוצאין. וזה שהוא תלמיד-חכם רוצה לברך הוא בעצמו' (לשון המגיד-משנה שם). ובמגן אברהם (רצו סק"י) העיר: 'ולא ידעתי למה (מבדיל בעצמו דוקא). ואפשר שמייירי כשיש לו בני בית'. והראב"ד (שם) פרשו על הנפקד; שאם השהה קבורת המעות עד לאחר שהבדיל — פטור. שאין דרכו של ת"ח לעשות עובדין דחול קודם שיבדיל על הכוס (ע' ב"י וערוה"ש). וכנראה הראב"ד גרס אחרת בגמרא (הגר"א).

כל לא ידענא פשיעותא היא' — ע' לעיל לה.

ז'הוא גברא דאפקיד זוזי גבי חבריה, אשלמינהו לאימיה... נימא לה לאימיה זילי שלימי, אמרה לא אמר לי דלאו דידיה נינהו דאקברינהו' — וכסבורה הייתי שהם שלו ושנצרך להם להוצאה לפיכך לא קברתים. אבל אילו פשעה לגבי בנה, היתה משלמת לראשון, כדין 'תחזור פרה לבעלים' בשוכר שהשאל לאחרים ופשעו בה (רמב"ן ור"ן).

ז'... אמאי לא אמרת לה — כל שכן דכי אמינא לה דדידי נינהו, טפי מזדהרא בהו' — ולא עלה על דעתו שתעשה מה שעשתה, אלא סבור היה שתטמנם בקרקע, כי כן היה דרכם לשומר כספים שאינם מזומנים להוצאה. [וחשב שתדע מעצמה שלקבורה מסרם לה, שאילו היה צריך להם להוצאה לא היה מוציאם מרשותו]. אך היא השאירתם בידה כי סברה שרוצה לעשות עסק במעות בזמן הקרוב (עפ"י רמב"ן ועוד. וע' שער המשפט עב סקל"א, וצ"ע).

נראה לפמ"ש הראשונים במעשה דכישות דלהלן, שלא פטרו אלא בשומר חנם, אבל בשומר שכר, כיון שלא ציוהו

במפורש 'מהאי רמי ומהאי לא תירמי' — הרי זו פשיעה כדרגת 'גניבה ואבידה' וחייב, כי היה לו לוודא ששלוחו לא יבין שאין לו קפידא, כפי שאכן כך הבין [וכך היה מותר לו להבין — עתוס']. לפי זה נראה אף כאן, שבשומר שכר היה חייב בדרגת פשיעה זו, שהרי יש לו לחוש שלא תטמנם בקרקע. וכן מבואר מדברי הרמב"ן. וכן מפורש בר"ן ועוד. [הגם שבמעשה דכשות משמע ברמב"ן שאפשר אפילו שומר שכר פטור]. וע' גם בקצות החשן שג סק"ב. [ואולם לפי גרסת כמה ספרים להלן צג סע"א 'אתא לקמיה דר בא' (כ"ה בכת"מ ובדק"ס. וכן גרס שם הריטב"א ובב"י חו"מ שג), י"ל דאף בש"ש פטור לרבא לשיטתו, דסגי ליה בכדנטרי אינשי].

'הלכך מישתבע איהו דלא הוה ידע ומשלם בקרא דמי בשר בזול' — הרמב"ן פירש טיבה של שבועה זו, כי זה כלל גדול בדין: כל הנוטלים ממון בדבר שאין הלה יודע — נשבעים ונוטלים. והואיל וזה טוען שמא איני חייב לך, כי אולי ידעת שאין לו שיניים ולא הודעת זאת — לכך חייב המוכר להשבע. ואמנם אין ספק זה פוטר את הבקרא מתשלומין, כי הלא מודה שחייב בשמירתו ואין טענת פשיעת הבעלים פוטרת אותו בשמא. [והלא ודאי פשע במה שלא עיין והודיע למוכר, כי אף שהוא מסופק שמא הבעלים ידעו בו, היה מחוייב להודיע בגלל הספק, והרי זו פשיעה ודאי, 'דכל דבר שיש בו ספק אם צריך שמירה ממנו אם לא — חייב לשמרו ואם לאו פושע הוא, דספקו כודאו'. ריטב"א].

ובעל המאור פירש ששבועה זו נלמדת מדין 'נגזל' שנשבע ונוטל מתקנת המשנה. והראב"ד פירש משום הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ואעפ"י שהבוקר משלם משלו, במקום היתומים הוא עומד, שהיתומים כשומרי שכר הם למוכר, והבוקר שומר שכר שלהם. (והרשב"א נתקשה בטעם זה).

מוסר ומידות, ענינים ופרפראות

'ההולך למוד את גרנו אומר 'יהי רצון מלפניך ה"א שתשלח ברכה במעשה ידינו'. התחיל למוד — אומר 'ברוך... מודד וא"כ בירך הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול... אלא בדבר הסמוי מן העין'

— הטעם שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי, כי דרך הנס להיות בהסתר, לפי שאין הטבע משתנה בגלוי ורוב הנסים הם נסתרים. [גם שליטת המזיקין קיימת בדבר שאינו מנוי ומדוד, מפני אותו הטעם — כי גם הנזק שאינו על פי הטבע, נעשה בהסתר] (עפ"י רבנו בחיי — ריש תשא; שפת אמת — תענית ה: ע"ש; ערוך השלחן או"ח רל"ה).

רבנו בחיי הוסיף שם טעם — משום עין רעה. ובספר תורת חיים כתב שאין לפרש שזהו הטעם ולא הביא דברי רבנו בחיי, שהרי אין אדם נותן בשלו עין רעה והלא ודאי רוצה שיצליח ויתברך. ואולם בספר דעת חכמה ומוסר (ח"ב ה. מצוטט להלן קז:) באר שענין עין הרע שייך אף באדם כלפי ממונו, כי ביחס לסוד הברכה, אפילו הטוב שמכיל האדם לגבי עצמו, עדיין נחשב הוא כ'רע' ממש, וכבר אין הברכה מצויה. נמצא האדם עצמו מעכב את הברכה שלא תחול בגורנו. וע"ע: תפארת יוסף — ריש תשא; פסח ד"ה כי תבאו.

— 'הברכה היא התפילה, וכמו שאמרו (בב"מ מב.) 'התחיל למוד... ברוך השולח... מודד ואח"כ בירך — הרי זו תפילת שוא', ואף על פי שאומר בלשון ברכה — 'השולח...'

ובשיטה מקובצת (שם, מהריטב"א בשם הרמב"ן): דהוא במפריש תרומות ומעשרות, דהובטח 'והריקותי וגו' על כן אינו ברכה לבטלה. ו'וע"ש דמברך בשם ומלכות'. ולשון הגמרא לא משמע כן, וכן הפוסקים ג"כ כתבו סתם. אבל אחר שהתפלל תחילה בהליכתו למוד 'יהי רצון מלפניך ד'...' — אין לך תפילה שאינה נענית ובודאי ישלח ברכה, ואפילו אינה נראה מורגש בפועל.

ועל זה הוא לשון ברכה אח"כ, על דרך 'ישמעאל בני ברכני (בפ"ק דברכות), ואמר 'יהי רצון מלפניך...' — כי כאשר הש"י מתמלא רצון ושפע להשפיע ברכה וטובה לבניו, זהו הברכה לו ית' שנעשה כבריכה להשפיע ברכה, וכידוע. ועל כן כשהתחיל למוד, התפילה היא לשון ברכה, והוא סילוק המקטרגים, כי מי יקטרג על ברכת מלך מלכי המלכים, ואפילו מלאך רע כששומע ברכתו של ממ"ה על כרחו צריך לענות אמן (כמו"ש בשבת קי"ט). ואחר שמדד שהוא תפילת שוא, אין מקום לברכה עוד, כי ברכה זו היא תפילה. וכן הן כל ברכות התפילה, שבכל ברכה מתחיל תחילה הבקשה בלשון תפילה, כמו 'וחננו...' ומסיים בברכה 'בא"י חונן הדעת'. שאנו בטוחים שכבר נענינו ומברכים אותו על זה שיתמלא ברכה לחוננו דעת. ויש בה תרתי, תפילה וגם הודאה שכבר שמע בקול תפלתנו. וכן אומרים 'שמע קולנו' ומסיימים 'בא"י שומע תפילה', שהוא שומע ודאי. וכל המלאכים שרפים ואופנים השומעים ברכתו ית', על כרחם עונים אמן על זה... (דברי סופרים לר"צ הכהן — ט. וע"ע שפת אמת תענית ח).

— כל אדם מישראל, אפילו הפשוט ביותר, יכול לברך (בשם ומלכות) — לדעת כמה פוסקים — ע' אבודרהם הל' ברכות, ועוד] 'השולח ברכה בכרי הזה' — דבר שהוא נס גמור, [שהרי בדרך הטבע אין מקום לברכה. והראיה — שלאחר שמדד הרי זו תפילת שוא]. לפי שבטוח בנפשו כי ישלח לו הי"ת ברכה בכרי, ויתוסף בו יותר ממה שיש בו. ללמדך שה'כמות' אינה קובעת כלל, אלא ברכת ה' — היא בלבד תעשיר. [רק ע"י שמודד, מפסיק את כח הריבוי] (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כ תשל"א טז תשל"ג).

— הנה כאן, במלאכת המשכן, נעשה הכל על פי חשבון ובמדה הקצובה, ואעפ"כ היתה הברכה שורה. דהנה כתיב (שה"ש ז.ה): עיניך ברכות בחשבון — שבאמת שורש 'עין רעה' הוא כמו בלעם הרשע, שבכל מקום שנתן עינו, שלטה בו מארה וקללה ר"ל. מפני שהרשע הזה במה שהסתכל באיזה דבר, הפרידו משורשו העליון של מקור החיים, מחמת שהיה להוט ומתאוה לאותו דבר, והיה הדבר נחשב בעיניו, ולא היה מסתכל בחיות הפנימית שבתוכו, שהוא כח עליון משמו ית' המחיה אותו.

אך גבי זרע ישראל עם סגולתו כתיב עיניך ברכות בחשבון — אף בדבר שיש בו חשבון ובא לגדר מנין ומספר, אעפ"כ אין ההסתכלות מזקת, מחמת שהאיש הישראלי בכל דבר שהוא רואה ומסתכל, הוא רואה כח הבורא ית' הנמצא בו ומחיה אותו. וכיון שמדביק הדבר ההוא לשורשו בראיה זו, אדרבה, עוד ממשיך שפע וברכה ממקור עליון על הדבר ההוא. (אדהב ישראל — ריש פקודי. וכן פירש בספר כלי חמדה (ויחי דרוש ב). וע"ע קדושת לוי (ויחי, עה"פ בנות צעדה עלי שור'); ערבי נחל (תשא, דרוש א).

וע' בהרחבת ענין זה דברים נשגבים בספר הפרשיות — פקודי, 'איש אמונות רב ברכות'.

— וקצתה את כפה, לא תחוס עינד. לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן... — רמז: '...עינדך — לא יהיה לך בכיסך...' — למנות מה שבתוכו, כי אין הברכה מצויה אלא בסמוי מן העין (בעל הטורים — סוף תצא).
באסמיק בגימטריא: זהו הסמוי (שם — תבא).

'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע'
'כספים' — תאוות העולם הזה, שהאדם כוסף להם וחושקם, אין מפניהם שמירה, אלא **'בקרקע'** — שישפיל האדם את עצמו עד לארץ, רק אז יתבטלו תאוותיו.
וכן לאידך גיסא: **'כספים'** דקדושה, הכוסף ומשתוקק אליו יתב' לדבקה בו ובמצוותיו — אם רוצה לשמר ולקיים אותם **'כספים'** — אין להם שמירה אלא בקרקע — ע"י ענוה ושפלות (עפ"י תולדות אדם — ליקוטי הש"ס).

דף מג

'המפקיד מעות אצל שולחני... חנוני כשולחני' — כתבו הפוסקים: בזמנינו סתם **'בעל הבית'** עסקיו בסחורה ובכספים, וכולי עלמא דינם כשולחני (מרדכי. והובא בש"ך ובסמ"ע — חו"מ רצב, ז).
ואולם בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב נג) כתב לחדש שלא אמרו מותרין להשתמש בהן אלא בזמנים ששמירת כספים היתה בקרקע וכיו"ב, ואז יש לנו לתלות שנוח לשני הצדדים, שישתמש הנפקד במעות, כי שניהם מרויחים בכך, זה בגלל שימוש [וחסכון] טורח שמירתן בקרקע], וזה בגלל אחריות האונסין שתהא מוטלת על הנפקד, אבל בזמננו ובמקומותינו, השמירה המעולה ביותר של כספים היא להפקידם בבנק, ואין בה טרחה והוצאה, וגם היא לבעל המעות רווחים מכך — שוב אין אומדן דעת שמתיר לנפקד להשתמש לצרכי עצמו, הלכך יש לאסור. והביא קצת סמך לדבר. 'היא סברא גדולה אף שליכא ראייה מפורשת על זה'.
[ומתוך כך פסק למעשה, על שליש שהושלשו בידו כספים והפקידם בבנק — הרווחים מהבנק שייכים לבעל המעות ולא לנפקד, כי כך היה לו לעשות, ואין לנו להניח שנתכוין לגזולן ולהפקיד לצורך עצמו].

אפשר שכל דבריו אינם אלא בפקדון לזמן ממושך, כנדון הבא לפניו, שהשליש מעות לאדם כדי שיתנו לאשתו ולבניו לאחר מותו, אבל פקדון לזמן קצר [והסכום אינו גדול במיוחד] נראה שאין הדרך להפקיד בבנק, ושוב חוזר הדין שנוח לו שהנפקד ישתמש בהם ויתחייב יותר באחריות. וצריך בירור.

'האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה, מעיקרא שויא זוזא...' — ע' במובא בב"ק סה. (וע"ע זכר יצחק ח"א סג, ב).

'איתבר ממילא משלם זוזא' — מפני שבשעה שגזל יצאה מרשות בעלים שאינו יכול למוכרה ולהקדישה, ונכנסה לרשות הגזולן להתחייב באונסיה מאותה שעה, הלכך משלם כשעה שגזל. ואינו דומה לשואל שמשלם כשעת האונס, כי השואל לא נתחייב אלא משעה שנשברה או מתה, משא"כ הגזולן כבר חל חיובו בשעת הגזלה כאמור (עפ"י רמב"ן).
ומבואר בדברי הראשונים שאין חולק בדין זה.

שהרי יש ללמוד שליחות יד בהם משואל שמשתמש לדעת בעלים ומתחייב באונסין, קל וחומר למי שמשתמש שלא ברשות. הלכך אחד נאמר לומר שחייב אפילו בעליו עמו [שהרי משואל אין ללמוד אלא כשאין בעליו עמו. דיו לבא מן הדין להיות כנדון]. ואחד ללמד ששליחות יד אינה צריכה חסרון. ולמאן דאמר צריכה חסרון — להפנות לגזרה שוה ללמד לשומר חנם שהקריבה האמורה בו היינו שבועה, ולמדנו שאין משלם כפל על ידי טענת גנב אלא לאחר שבועה. וגם למדנו שנפטר מגנבה ואבדה בשבועה (רש"י).

ג. רועה שהניח מקלו ותרמילו על הבהמה — מתחייב באונסיה. ובלבד שעשה בה מעשה קנין, כגון שהכניסה במקל ורצתה לפניו, שהרי זו משיכה. למאן דאמר שליחות יד צריכה חסרון, דוקא בכגון שהכניסה בכך. ולמאן דאמר אינה צריכה חסרון — אפילו לא הכניסה. אם נטל את המקל והתרמיל מעליה — לדברי רבי ישמעאל, הרי זו השבה ומכאן ואילך הוא פטור על אונסין. ולדברי רבי עקיבא — חייב, שהשבה צריכה דעת בעלים. כתב הראב"ד: אין הנחת מקל ותרמיל נחשבת שליחות יד אלא אם רגיל לעשות כן כל שעה ולהניחם זמן מרובה. והרשב"א הקשה על פירושו.

דף מב

צב. א. שמירת כספי פקדון — כיצד?

ב. אלו הנהגות דרך ארץ בשמירת הרכוש ובברכתו, מסר רבי יצחק?
ג. תחילתו בפשיעה וסופו באונס, מהו?

א. מי שקיבל מעות לשמור, צררן והפשילן לאחוריו או מסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי — חייב, שלא שימר כדרך השומרים.

אמר שמואל: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע (משום שהגנבים מוסרים נפשם עליהם. רא"ש). ודי בעומק טפח (רב אשי). אמר רבא: ומודה שמואל בערב שבת בין השמשות שלא הטריחוהו חכמים לקוברם בשעה זו. ובמוצאי שבת אם שהה כשיעור קבורה ולא קבר — חייב. ואם היה (המפקיד.

עפרש"י ועוד) צורבא מרבנן — פטור, שסבר שמא יצטרך למעות להבדלה.

ואמרו, עתה שמצויים גששים המגששים בקרקע, אין להם שמירה אלא בשמי קורה. ועתה שמצויים גנבים שוברי תקרות, אין להם שמירה אלא בכותל בין הלבנים. ועתה שמצויים מטפחים בכותל, אין להם שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע או בטפח הסמוך לשמי קורה.

ומבואר בגמרא שקרקע לאו דוקא, אלא בכל מקום השמור מפני גנבים, כגון המשמר בצריף של צייד עופות אין מצויים שם גנבים.

א. אפילו אם הניח את כסף הפקדון במקום שמניח את שלו — חייב, שאם רוצה לפשוע בשלו אין לו רשות לפשוע בשל חברו.

וכתבו הפוסקים שדרך השמירה משתנית לפי הזמן והמקום. ושמואל שאמר אין להם שמירה אלא בקרקע, מדבר במקום שהגנבים מצויים (ע' בראשונים בשם הר"י יצחק אלברגלוני).

יש אומרים שבזמננו שמירת כספים [בסכום חשוב] הנצרכת, היא על ידי הפקדה בבנק.

ב. שומר שכר שהניח הפקדון במקום משומר ומוגן היטב, ונגנב משם באונס גמור — יש

אומרים שחייב, שלא חילקה תורה בגנבה בין אונס מועט לאונס גמור [מלבד בלסטים מזוין, שהוא נמצא עם הפקדון ונאנס] (עפ"י שאלתות דרב אחאי גאון — ערא"ש ועוד).
וכן נקט הרמב"ן אלא שלדעתו אם קפץ עליו חולי או אונס אחר בגופו ובגלל אותו אונס נגנב — הרי זה כלסטים מזוין ופטור. ויש חולקים וסוברים ששונה חולי וכד' שלא ארע האונס בפקדון אלא באדם, ולא פטרה תורה אונסין בשומר שכר אלא בכגון האונסים המפורשים בשואל, מת הפקדון או נשבר או נשבה, שהאונס בגופו של פקדון וכן צדד הרשב"א).
ויש אומרים ששומר שכר פטור בכל גנבה באונס גמור. (עתוס' ועוד).

שומר חנם שיש עדים שנגנבה או אבדה בלא פשיעה — פטור מן השבועה, ואין צריך להשבע שלא שלח בה יד כי אין מחזיקים סתם אדם ברשעות לשלוח יד בממון חברו. ואולם כשהעדים מעידים שנגנבה ואינם מעידים שלא פשע, מתוך שנשבע שלא פשע נשבע גם שלא שלח בה יד (רא"ש עפ"י הירושלמי).

ב. אמר רבי יצחק:

וצרת הכסף בידך — אף על פי שצורורים, יהיו בידך. [אבל צרם והפשילם לאחוריו — אין זו שמירה ראויה];

לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו שנאמר וצרת הכסף בידך;
לעולם ישליש אדם את מעותיו, שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו;
אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין (יצו ה' אתך את הברכה באסמין). [תנא דבי רבי ישמעאל, אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שלטת בו... וע"ע פסיקתא דרב כהנא 'עשר תעשר' ד].

[ההולך למוד את גרנו אומר יהר"מ ה"א שתשלח ברכה במעשה ידינו.
התחיל למוד, אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואח"כ בירך — הרי זו תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין.
יש אומרים שמברך בשם ומלכות (עריטב"א; אבודרהם). ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות, שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם, לכך תקנו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת ואין זו ברכה לבטלה (מובא בריטב"א)].

ג. תחלתו בפשיעה וסופו באונס, כגון: שומר שהניח פקדונו בצריף צידי עופות; כלפי שריפה הרי זו פשיעה, ואילו מגנבים הוא שמור, ונגנב — נחלקו שתי לשונות בדברי רב יוסף אם חייב או פטור. והסיקו הלכה שחייב.

ודוקא במצב שאפשר להניח שאילולא הפשיעה לא ארע האונס, אבל במקום שהאונס אינו שייך כלל לפשיעה, כגון בהמה שמתה כדרכה — פטור. תוס'. וכפי שנתבאר לעיל לו).

צג. מה הדין במקרים הבאים?

א. שומר שמסר כספי פקדון לאמו ולא אמר לה שהם פקדון, כדי שתשמרם היטב בדעה שהם שלו, והניחתם בארגז ונגנבו.

ב. אפוטרופוס של יתומים שקנה שור עבורם, ומסרו לבוקר. לבסוף הוברר שהיה השור חסר שיניים ולא אכל ומת.

ג. מי ששמר על כשות שהפקיד חברו בידו, והיה גם לו כשות, ואמר לאשר על ביתו, הטל כשות זה לעשות ממנו שכר (על שלו היה אומר), והלך השליח ושינה מדבריו והטיל כשות של פקדון.

א. מסירת הפקדון לאם אינה נחשבת פשיעה, שכל המפקיד על דעת אשתו ובני ביתו הוא מפקיד. כמו כן אין לחייבו על שלא יידעה שהם כספי פקדון — מאחר שהיה סבור שבכך תשמרם יותר טוב, כי תסבור שהם שלו. את האם אין לחייב על שלא שמרתם בקרקע — שהרי לא ידעה שהם פקדון. הלכך הורה רבא: ישבע הוא שמסר את כסף הפקדון לאמו, ותשבע האם שהניחה כספים אלו בארגז ונגנבו, ופטור.

א. אין האם צריכה להשבע שלא אמר לה בנה שאינם שלו — הואיל והיא טוענת ודאי וגם בנה אומר כן, והמפקיד אינו יכול לטעון אלא שמא אמר לה (רא"ש).

ב. אילו היה שומר שכר, היה מתחייב באופן זה, שלגביו נחשבת מסירה זו לפשיעה (עפ"י רמב"ן ועוד).

ב. הורה רמי בר חמא: האפוטרופוס פטור, כי לא פשע בכך שקנה שור ללא שיניים — הואיל ומסרו לבוקר הבקי בדבר, ועליו מוטל להשגיח (ערמב"ן). והבוקר חייב, שהרי הוא שומר שכר עבור היתומים ומוטל עליו לעיין ולבדוק.

ואולם כאשר היתומים אינם מופסדים, שכבר נטלו את דמי השור מהמוכר, יכול המוכר לטעון כנגד הבוקר היה לך להודיעני שאינו אוכל [ומדובר בסרסור הקונה בהמות ומוכרן מיד, שאינו אמור לדעת מצבן] — הלכך ישבע המוכר שלא ידע שאין לשור שיניים, וישלם הבוקר למוכר דמי בשר בזול.

א. פרש"י, הטיל פשרה ביניהם לשלם רק שני שלישי מדמי השור, מאחר ואין זו פשיעה כל כך מצד הבוקר, שאומר העמדתיו עם כל השוורים לאכול. [ואילו היה התשלום ליתומים, לא היה מפשר]. ויש מפרשים שעשה פשרה לפי שהיה מסופק אם יכול המוכר לתבוע את הבוקר, שהרי אינו בעל דינו ולא נתחייב לו כלום ואין כאן פשיעה מצד הבוקר (עתוס').

ורבנו תם והרמב"ן פרשו שדין גמור הוא, שאם היה מודיעו היה המוכר שוחטו מיד ומוכרו בזול, כי לא היה יכול להשהותו עד יום השוק, שהיה מת קודם. (וע"ע ברז"ה וברא"ש בשם הראב"ד).

ב. מרש"י ותוס' מבואר שדין זה שנוי במחלוקת רבי יוסי וחכמים בשוכר שהשאיל לאחר, ולדברי חכמים הבוקר אין לו דין ודברים עם המוכר ופטור מלשלם לו אלא ליתומים בלבד. [ואולם הלכה כרבי יוסי]. ומבואר מדבריהם שהיתומים אינם אלא כשומרי חנם על השור כלפי המוכר. וכן כתב הריטב"א.

ואילו הראב"ד (מובא ברא"ש) כתב שגם חכמים מודים כאן, מפני שהיתומים דינם כשומרי שכר עבור המוכר [בשביל מעותיהם שהם באחריותו], והרי הבוקר של היתומים נכנס תחתיהם ולכך מחויב לשלם למוכר.

ג. הרמב"ם מפרש שהספסור פטור לשלם ליתומים, כי על הלוקח לבדוק קודם שיקנה. הלכך הרועה חייב, שמדיני שמירתו לעיין ולהשגיח עליו (עפ"י כסף משנה ואו"ש — מכירה טו, יא. וע' תורת חיים).

ד. משמע בסוגיא שהאפוטרופוס חייב על פשיעה, אם לא שמר על נכסי היתומים כראוי (עפ"י תוס', רא"ש, רשב"א). והרמב"ן כתב שאפוטרופוס שמינהו בית דין שומר שכר הוא (וכ"כ הראב"ד והר"ן). ואם מינהו אבי יתומים, אינו אפילו כשומר חנם.

ג. השומר לא פשע, שהרי אמר לעושה-השכר ליטול משלו. ואולם אם יכול היה להבין שהמטיל-לשכר לקח כשות של פקדון, ולא מיחה בו — חייב. כגון שהפקדון נמצא בריחוק מקום ונשתהה זה עד שהביא.

אפשר דוקא בשומר שכר נחשבת זו פשיעה, שהיה לו לחוש ולברר. ושמא אפילו בשומר חנם היה לו לחוש שמא נתקל בלשונו. (ערמב"ן. והר"ן והריטב"א נקטו כסברא ראשונה). וכן עושה השכר אינו חייב, מאחר ולא אמר לו בפירוש מכאן תקח ומכאן אל תקח. (והלה אינו 'שומר' הלכך אינו מתחייב על טעותו. ערמב"ן).

ואילו היו שני מינים, או אפילו מין אחד אבל במקומות שונים, הרי כשאמר לו ממין זה או ממקום זה — הוי קפידא, ולא היה לו ליקח מהאחר (עפ"י תוס' ורא"ש). אכן, אם היה כשות הפקדון משובח, וכן השכר הנעשה ממנו — חייב השומר לשלם דמי הכשות, שהרי נמצא מורוח מכשות של חברו. אבל אם התמיץ השכר (רב סמא בריה דרבא) או שהיה הכשות פגום לעשיית שכר (רב אשי. לפרש"י, שהיה עם קוצים. לפר"ח ור"ף: היה צריך ריכוך) — אינו חייב לשלם לו אלא לפי מה שהשביח השכר מאותו כשות.

דף מג

צד. א. המפקיד מעות אצל שולחני — האם מותר לו להשתמש בהן, ואם כן, האם חייב בגניבה ואבידה ובאונסין? ומה דין המפקיד אצל חנוני?

ב. גזבר המפקיד מעות הקדש אצל שולחני — האם מעל הגזבר?

א. המפקיד מעות אצל שולחני; אם צרורים וחתומים (רב יהודה) או צרורים בקשר משונה (רב מרי. ולפי לשון אחרת נסתפק רב מרי בדבר. הלכך לא ישתמש בהם. רי"ף) — לא ישתמש בהם. לפיכך אם שמרם כראוי ואבדו אינו חייב באחריותם, כדין שומר חנם. ואם מותרים [ובכלל זה צרורים כדרכם ואינם חתומים] — ישתמש בהם, לפיכך אם אבדו חייב באחריותם. לדברי רב הונא חייב באונסין כשואל, אפילו לא נשתמש בהם. ולדברי רב נחמן אינו אלא כשומר שכר ופטור מאונסין, כל עוד לא נשתמש בהם.

א. הלכה כרב נחמן בדינים, שאינו אלא שומר שכר (רי"ף ורא"ש; חו"מ רצב, ז). ואולם אם נשתמש בהם — הריהם הלואה וחייב באונסים אפילו החזירם למקומם אחר שנשתמש (רב האי גאון; רי"ף ועוד — כבאר הרא"ש).

ב. יש אומרים שלרב הונא אם חזר המפקיד ואמר לשולחני איני רוצה שתוציאם, תנם לי בעינם — יכול ליתן לו מעות אחרים, כי נתנם לו על מנת להוציאם ומלוה הם. ואם קידש המפקיד בהם אשה — אינה מקודשת (כן צידד הרמב"ן, וכ"כ התוס' לעיל כט.).

המפקיד אצל בעל הבית — בין צרורים ובין מותרים לא ישתמש בהם.

חנוני — כבעל הבית. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: חנוני כשולחני.

כתבו הפוסקים האחרונים שגם מי שאינו שולחני, הואיל וכרגיל סתם אדם מתעסק במעות